

УДК 340.12:340.116

Олександра БЕЛІЧЕНКО

Національний університет "Львівська політехніка",
асистент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор філософії за спец. 081 "Право",
oleksandra.v.belichenko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-9423-0488

Арсен НЕМЦЕВ

Національний університет "Львівська політехніка",
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
студент першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
arsen.niemtsev.pv.2022@lpnu.ua
ORCID: 0009-0001-8933-7296

МЕДИЧНЕ ПРАВО В ДІЇ: МІЖ ЗАХИСТОМ ПАЦІЄНТА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЛІКАРЯ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.011>

© Беліченко О., Немцев А., 2025

Сьогодні актуальне дослідження проблем медичного права, що підтверджується не лише зовнішніми чинниками, такими як повномасштабна війна з російською федерацією, дія правового режиму воєнного стану та незмінний курс на європейську інтеграцію, але й внутрішньою динамікою розвитку медичної галузі. Ця динаміка охоплює впровадження новітніх технологій, розширення приватної медичної практики та нагальну потребу адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. Стаття висвітлює проблему визначення місця медичного права в системі національного права України, його джерел, а також забезпечення належного балансу між захистом прав пацієнтів та встановленням справедливої відповідальності медичних працівників. Особлива увага присвячується викликам, що постали перед медичним правом в умовах війни, зокрема руйнуванню медичної інфраструктури, обмеженості ресурсів та небезпеці для життя медичного персоналу і пацієнтів. Також розглядаються питання застосування новітніх технологій, таких як штучний інтелект та телемедицина, і пов'язані з цим правові аспекти захисту прав пацієнтів.

У статті обґрунтовується потреба глибокого наукового осмислення та практичного вдосконалення механізмів дії медичного права. Наголошується на потребі перегляду чинних правових норм і створення нових механізмів регулювання медичних послуг, особливо в умовах війни, коли традиційні підходи виявляються недостатніми. Також обґрунтовується важливість створення дієвих механізмів реалізації та захисту прав пацієнтів, особливо зважаючи на виклики воєнного стану та потребу відбудови ефективної системи охорони здоров'я.

У статті аналізується становлення та розвиток медичного права в Україні, його місце в системі національного права, система джерел медичного права, фундаментальні права пацієнтів, інститут юридичної відповідальності медичних працівників (цивільно-правової, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної). Досліджуються актуальні виклики, що постали перед медичним правом в умовах війни та технологічного розвитку, зокрема проблеми застосування телемедицини. Розглядаються також міжнародні підходи до адаптації правових систем у сфері охорони здоров'я та роль моніторингу надавачів медичних послуг з боку НСЗУ. Автори статті вважають, що в сучасних українських реаліях надзвичайно важливо не лише теоретично осмислювати місце медичного права та права пацієнтів, а й активно працювати над створенням дієвих механізмів їх реалізації та захисту, особливо з огляду на виклики воєнного стану та потребу відбудови ефективної системи охорони здоров'я. Ефективна система медичного права повинна забезпечувати не лише механізми притягнення до відповідальності, але й умови для запобігання медичним помилкам.

У роботі зроблено висновок, що медичне право в Україні дедалі впевненіше утверджується як самостійна комплексна галузь права, наука та навчальна дисципліна. Його предметом є правовідносини у процесі медичної діяльності, правовий статус суб'єктів та юридична відповідальність. Система джерел медичного права є комплексною. Законодавчо закріплено фундаментальні права пацієнтів, а медичні працівники несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність за порушення.

Ключові слова: медичне право, права пацієнтів, відповідальність медичних працівників, джерела медичного права, якість медичної допомоги, телемедицина, воєнний стан, юридична відповідальність, стандарти охорони здоров'я, вдосконалення законодавства.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, зокрема війна та технологічний розвиток, загострюють проблеми у сфері медичного права. Особлива увага надається поняттям: *права пацієнтів (на охорону здоров'я, інформацію, таємницю, якісну медичну допомогу); юридична відповідальність медичних працівників (цивільно-правова, кримінальна, адміністративна, дисциплінарна);* якість медичної допомоги та стандарти у сфері охорони здоров'я; телемедицина. Встановлено доцільність подальшого вдосконалення законодавства у сфері охорони здоров'я, чіткого визначення та регулярного оновлення стандартів надання медичної допомоги, розвитку системи страхування професійної відповідальності медичних працівників, а також підвищення рівня правової обізнаності пацієнтів та медичних працівників. Автори подають власні пропозиції щодо вдосконалення функціонування медичного права в Україні шляхом: удосконалення нормативно-правової бази, зокрема можлива розробка Медичного кодексу України та спеціального законодавства щодо новітніх технологій; регулярного оновлення медичних стандартів; посилення ролі клініко-експертних комісій та розвитку медіації для позасудового врегулювання спорів; підвищення правової обізнаності сторін; розробки спеціальних протоколів для умов воєнного стану; посилення кібербезпеки медичних даних.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема цієї статті зацікавила не одного вченого. Вказану тему досліджували у своїх працях такі автори, як К. М. Глиняна, М. Б. Шевців, С. Б. Булеца, М. В. Менджул, С. О. Болдіжар, В. І. Пішта, К. І. Бакулевська, К. О. Скриннікова, В. О. Кучер, О. Л. Сіделковський, І. В. Драган, В. І. Цимбалюк, М. Г. Карпушина, Р. В. Вереша, О. Харитонов та багато інших.

Метою статті є всебічний аналіз функціонування медичного права в Україні, дослідження актуальних проблем у забезпеченні належного балансу між захистом прав пацієнтів та відповідальністю медичних працівників, а також обґрунтування науково-практичних шляхів удосконалення правового регулювання у цій сфері з урахуванням сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу. З моменту проголошення незалежності України триває неперервний процес формування її правової системи, що характеризується як створенням нових, так і модернізацією чинних правових інституцій. Сучасні реалії, позначені повномасштабною агресією російської федерації, дією правового режиму воєнного стану та послідовним курсом на інтеграцію до європейського співтовариства, ставлять на порядок денний нагальну потребу в ефективному правовому регулюванні суспільних відносин. У такому складному контексті медичне право, що безпосередньо опікується захистом таких фундаментальних людських цінностей, як право на життя та охорону здоров'я, які закріплені в Основному Законі – Конституції України [1], опиняється в епіцентрі сучасних випробувань. Це потребує проведення глибоких наукових досліджень та розробки практичних способів удосконалення механізмів його функціонування.

Нагальність наукового пошуку у сфері медичного права зумовлена не лише вищезгаданими зовнішніми факторами, але й інтенсивним розвитком самої медичної галузі. Цей розвиток охоплює активне запровадження інноваційних технологій, розширення спектру послуг приватними медичними закладами та нагальну потребу гармонізації національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами. З огляду на це, питання визначення місця медичного права в структурі національної правової системи, його джерельної бази, а також забезпечення оптимального співвідношення між гарантіями прав пацієнтів та встановленням справедливих меж відповідальності медичних працівників належать до найбільш обговорюваних та значущих у сучасній українській юридичній науці.

Як слушно зауважує К. М. Глиняна, в умовах воєнного конфлікту традиційні моделі правового регулювання надання медичних послуг часто виявляються неефективними, що зумовлює потребу в перегляді чинних нормативно-правових положень та формуванні нових механізмів регуляторного впливу [2, с. 31–32].

М. Б. Шевців підкреслює, що ідея медичного права як самостійної галузі зародилася внаслідок практичних потреб суспільства, адже кожна особа неминуче стає учасником правовідносин, пов'язаних із отриманням медичної допомоги [3]. На нашу думку, саме ця універсальність та життєва важливість відносин у сфері охорони здоров'я об'єктивно зумовлюють потребу їх спеціального правового регулювання.

На сучасному етапі розвитку правової думки в Україні, як наголошує М. Б. Шевців, медичне право сприймається у кількох іпостасях: як самостійна наукова галузь, як навчальна дисципліна, як окрема галузь законодавства і, що є найбільш принциповим, як повноцінна галузь права [3]. Вважаємо, що таке багатоаспектне розуміння медичного права свідчить про його щораз більшу роль та значення в правовій системі України.

У науковому вимірі медичне право спрямоване на дослідження системних та окремих питань правового регулювання медичної практики, вирізняючись міждисциплінарним підходом, що передбачає інтеграцію зусиль фахівців у галузі права, медицини, філософії та інших суміжних сфер. Предметом наукового аналізу в межах медичного права є правовідносини, що виникають у процесі надання медичних послуг та здійснення іншої медичної діяльності, правове положення їх учасників, а також формування науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового регулювання у цій царині [4, с. 25–26].

С. О. Болдіжар та В. І. Пішта зауважують, що система джерел медичного права сьогодні перебуває у процесі активного становлення, і до її складу доцільно зараховувати: нормативно-правові акти (як закони, так і підзаконні нормативні акти); міжнародні договори, що пройшли відповідну ратифікацію (чинні міжнародні договори, обов'язковість яких була підтверджена Верховною Радою України шляхом надання згоди, є невід'ємною складовою частиною національного законодавства України, причому у разі виникнення колізій між їхніми положеннями та нормами національного законодавства пріоритет надається правилам, встановленим міжнародним договором); загальні принципи права; правовий прецедент (зокрема, рішення, ухвалені Європейським судом з прав людини); а також правову доктрину як систему наукових поглядів та концепцій [5].

Ключові права пацієнтів знайшли своє закріплення в Основному Законі держави – Конституції України [1] – та отримали подальшу деталізацію в Законі України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” [6].

Зокрема, стаття 6 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” проголошує право кожного громадянина на охорону здоров'я, яке містить, серед іншого, доступ до кваліфікованої медичної та реабілітаційної допомоги, можливість вільного вибору лікаря та методів лікування, а також медичного закладу, право на отримання достовірної інформації щодо стану власного здоров'я та гарантії правового захисту у цій сфері [6]. Цей перелік прав не є вичерпним.

Право пацієнта на інформаційне забезпечення передбачає можливість ознайомлення з відповідною медичною документацією. На медичного працівника покладається обов'язок надавати пацієнтові у доступній та зрозумілій формі відомості про стан його здоров'я, цілі проведення запропонованих діагностичних процедур і лікувальних заходів, а також про можливий прогноз розвитку захворювання, включно з інформацією про наявність потенційних ризиків для життя та здоров'я. Водночас пацієнт має гарантоване право на збереження таємниці щодо стану свого здоров'я, факту звернення по медичну допомогу та встановлений діагноз [6].

Важливим елементом захисту прав пацієнтів є забезпечення належного рівня якості медичної допомоги. Якість медичної послуги визначається як її відповідність чинним нормам та стандартам, що встановлені нормативно-правовими актами, а також вимогам, які зазвичай пред'являються до аналогічних видів медичних послуг, та умовам, передбаченим договором про надання медичних послуг [4, с. 153].

Система стандартів у галузі охорони здоров'я, що охоплює державні соціальні нормативи та галузеві стандарти (зокрема, медичні стандарти, клінічні протоколи, таблиці матеріально-технічного оснащення медичних закладів, лікарські формуляри тощо), нормативно закріплена у статті 14-1 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” [6].

Неухильне дотримання цих стандартів є обов'язковою вимогою для всіх закладів охорони здоров'я, незалежно від форми їх власності, а також для фізичних осіб-підприємців, які здійснюють медичну практику. На наше переконання, чітке дотримання встановлених стандартів є запорукою не лише якості медичних послуг, але й правової захищеності як пацієнтів, так і самих медичних працівників.

Одним із наріжних каменів медичного права є інститут юридичної відповідальності медичних працівників. Як зазначає К. І. Бакулєвська, юридична відповідальність медичних працівників за вчинене правопорушення є застосуванням заходів державного примусу до особи, яка скоїла таке правопорушення, і настає у випадках, коли юридичний конфлікт у сфері надання медичної допомоги не вдалося врегулювати іншими доступними засобами [7].

Правове регулювання медичної діяльності нерозривно пов'язане із встановленням відповідальності за порушення, допущені в цій надзвичайно чутливій та суспільно важливій сфері. Професійна діяльність медичних працівників, хоча й спрямована на збереження найвищих

людських цінностей – життя та здоров'я, – водночас характеризується іманентно притаманним їй підвищеним рівнем ризику. Неприятливі наслідки медичного втручання, лікарські помилки чи прояви професійної недбалості здатні спричинити серйозну шкоду пацієнтові, що неминуче актуалізує комплекс питань, пов'язаних із юридичною відповідальністю як окремих лікарів, так і медичних закладів загалом. Відповідно до положень статті 80 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, особи, винні у порушенні законодавства у сфері охорони здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством [6].

Цивільно-правова відповідальність у царині надання медичних послуг посідає чільне місце в загальному механізмі правового захисту пацієнтів, оскільки її першочерговою метою є компенсація завданої шкоди, як матеріального, так і морального характеру. К. О. Скриннікова зазначає, що цивільно-правова відповідальність лікарів (медичних працівників) є досить складною та проблемною категорією, адже далеко не всі медичні втручання призводять до очікуваних позитивних результатів, а помилкові дії медичного персоналу можуть мати надзвичайно тяжкі, а іноді й незворотні наслідки для здоров'я та життя пацієнта [8, с. 237].

Як слушно вказує В. О. Кучер, умови виникнення зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди життю або здоров'ю громадян під час надання медичної послуги тотожні загальним деліктним зобов'язанням, проте їхня специфіка детермінується особливим характером самої медичної діяльності та специфікою відносин, що складаються між лікарем і пацієнтом [9, с. 150]. На нашу думку, саме ця специфіка медичних правовідносин і зумовлює потребу особливо ретельного аналізу кожного елемента складу правопорушення під час вирішення справ про відшкодування шкоди.

Протиправність поведінки медичного працівника або закладу охорони здоров'я виявляється у порушенні норм чинного законодавства України, стандартів медичної допомоги, клінічних протоколів, які затверджені у встановленому порядку, або ж умов договору про надання медичних послуг, укладеного безпосередньо з пацієнтом. Відповідно до статті 14-1 Основ, додержання стандартів медичної допомоги (медичних стандартів) та клінічних протоколів є імперативною вимогою для всіх закладів охорони здоров'я, незалежно від їх форми власності, а також для фізичних осіб-підприємців, які здійснюють медичну практику [6].

Шкода, заподіяна пацієнтові, може мати як майновий вимір (наприклад, витрати на додаткове лікування, діагностичні процедури, реабілітаційні заходи, а також втрачений заробіток через тимчасову або стійку втрату працездатності), так і немайновий, тобто виражатися у моральній шкоді (фізичний біль, душевні страждання, приниження честі та гідності).

Принцип презумпції вини особи, яка заподіяла шкоду, закріплений у цивільному законодавстві, означає, що саме на медичний заклад чи працівника покладається обов'язок доведення відсутності своєї вини у заподіянні шкоди, що є важливим аспектом для ефективного захисту прав пацієнта [9, с. 150].

К. І. Бакулевська також підкреслює, що цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності виникає внаслідок порушення майнових або особистих немайнових благ громадян і полягає переважно в потребі відшкодування заподіяної шкоди [7].

На особливу увагу в контексті медичних справ заслуговує питання коректного визначення належного суб'єкта відповідальності. Згідно з частиною 1 статті 1172 ЦК України, юридична або фізична особа зобов'язана відшкодувати шкоду, яка була завдана їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків [10].

Отже, первинним відповідачем за шкоду, заподіяну пацієнтові внаслідок неналежного надання медичної допомоги, зазвичай виступає саме заклад охорони здоров'я (лікарня, клініка, поліклініка тощо), з яким відповідний медичний працівник перебуває у трудових правовідносинах.

Кримінальна відповідальність медичних працівників є найсуворішим видом юридичної відповідальності та настає за вчинення суспільно-небезпечних діянь, які містять ознаки складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України. О. Сіделковський, І. Драган та

В. Цимбалюк вказують на те, що у кримінальному праві здійснено формалізацію диспозицій так званих “медичних кримінальних правопорушень”, тобто злочинів, які вчиняють працівники медичної сфери під час виконання ними своїх професійних обов’язків [11, с. 80].

М. Г. Карпушина та Р. В. Вереша зазначають, що КК України містить низку статей, які регламентують кримінальну відповідальність за порушення прав пацієнта, проте іноді ці норми є некоректно інтерпретованими, а зміст деяких не повною мірою відповідає їхній назві, що створює певні труднощі у правозастосовній діяльності [12, с. 67–68]. Можна висловити припущення, що вказані недоліки кримінального законодавства потребують уваги законодавця з метою їх усунення та забезпечення більшої правової визначеності.

Адміністративна відповідальність у сфері охорони здоров’я застосовується за вчинення адміністративних проступків, зокрема за порушення санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, а також за порушення обмежень, встановлених для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності, й інші правопорушення, передбачені КУпАП [13]. Дисциплінарна відповідальність своєю чергою може бути застосована до медичних працівників за порушення трудової дисципліни, невиконання або неналежне виконання своїх посадових обов’язків відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку та умов укладеного трудового договору.

Забезпечення захисту прав пацієнтів та встановлення належної відповідальності у медичній сфері не обмежується лише судовим порядком розгляду спорів. О. Харитонов звертає увагу на значущість моніторингу надавачів медичних послуг, що здійснюється Національною службою здоров’я України (далі – НСЗУ). Такий моніторинг, хоча й не передбачає безпосередньої перевірки якості надання медичної допомоги (що належить до компетенції клініко-експертних комісій та інших уповноважених органів), проте ефективно стимулює заклади охорони здоров’я дотримуватися умов договорів, укладених в межах програми медичних гарантій на користь пацієнтів, та належно виконувати свої зобов’язання [14].

Важливим інструментом запобігання медичним помилкам та підвищення рівня безпеки пацієнтів є розвиток культури безпеки в медичних закладах, на чому наголошується у звіті Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), підготовленому зарубіжними дослідниками [15]. Цей підхід містить впровадження ефективних систем звітності про медичні інциденти, їх ретельний аналіз з метою виявлення системних проблем та подальше впровадження відповідних коригувальних заходів.

Інший звіт ОЕСР підкреслює значну роль активної участі пацієнтів у процесі лікування та спільного прийняття рішень разом із лікарем (так зване *shared decision-making*) як важливого фактора, що не лише сприяє покращенню результатів лікування, але й допомагає знизити кількість конфліктних ситуацій та судових позовів [16]. На нашу думку, розвиток таких превентивних та позасудових механізмів є надзвичайно перспективним напрямом для української системи охорони здоров’я.

Вважаємо, що ефективна система медичного права повинна забезпечувати не лише дієві механізми притягнення до відповідальності за вже завдану шкоду, але й, що є не менш важливим, створювати надійні умови для запобігання таким випадкам у майбутньому. Це потребує комплексного та системного підходу, що містить подальше вдосконалення законодавства у сфері охорони здоров’я, чітке визначення та регулярне оновлення стандартів надання медичної допомоги та клінічних протоколів, а також розвиток системи страхування професійної відповідальності медичних працівників, як це пропонує, зокрема, К. О. Скриннікова [8, с. 246], та підвищення рівня правової обізнаності як пацієнтів щодо їхніх прав, так і медичних працівників стосовно їхніх обов’язків та меж відповідальності.

На основі аналізу теоретико-правових засад становлення та розвитку медичного права в Україні засвідчено, що, незважаючи на тривалі наукові дискусії щодо його місця в національній правовій системі, на сучасному етапі воно все впевненіше позиціонується як самостійна комплексна галузь права, а також як значуща наукова та навчальна дисципліна. Таке становище зу-

мовлене передусім специфікою суспільних відносин, що виникають у сфері охорони здоров'я, їхньою винятковою соціальною важливістю, особливо в контексті забезпечення та захисту фундаментальних прав людини на життя та здоров'я.

Сфера медичного права в Україні має багато проблемних аспектів, які потребують комплексного вирішення, а саме:

1. Спостерігається недостатня системність та наявність певних прогалин у правовому регулюванні медичної діяльності, прав пацієнтів та відповідальності медичних працівників. Ця проблема особливо гостро проявляється в умовах швидких технологічних змін (зокрема, розвитку телемедицини та потенційного впровадження штучного інтелекту) та екстремальних обставин (як-от діючий воєнний стан), де чинні нормативні положення часто виявляються недостатніми або неадаптованими до реалій.
2. Є значні практичні труднощі у реалізації механізму притягнення до юридичної відповідальності медичних працівників та закладів охорони здоров'я, зокрема у процесі доведення всіх елементів складу правопорушення (особливо вини та причинно-наслідкового зв'язку між діями та шкодою). Це своєю чергою ускладнює ефективний захист прав пацієнтів та отримання ними справедливої компенсації за завдану шкоду.
3. Фіксується недостатній рівень захисту прав пацієнтів в умовах війни, що пов'язано з обмеженим доступом до медичної допомоги, руйнуванням медичної інфраструктури, підвищеними ризиками для безпеки медичних даних, а також браком чітко визначених правових механізмів регулювання та відповідальності під час застосування новітніх медичних технологій.
4. Відзначається брак ефективної та поширеної системи страхування професійної відповідальності медичних працівників. Така ситуація створює фінансові ризики як для пацієнтів у частині отримання належної компенсації, так і для самих медичних працівників у разі ненавмисних помилок, та не сприяє розвитку практики позасудового врегулювання медичних спорів.

Для розв'язання ідентифікованих проблемних питань та подальшого вдосконалення функціонування медичного права в Україні пропонуються такі напрями діяльності:

1. Вдосконалення нормативно-правової бази:
 - продовжити роботу над систематизацією медичного законодавства, можливо, шляхом розробки та прийняття єдиного кодифікованого акту – Медичного кодексу України, який би комплексно врегулював усі аспекти медичної діяльності, права пацієнтів та відповідальність суб'єктів медичних правовідносин;
 - розробити та імплементувати спеціальне законодавство або внести відповідні зміни до чинних нормативно-правових актів щодо правового регулювання застосування новітніх технологій в охороні здоров'я (зокрема, телемедицини та систем штучного інтелекту), чітко визначивши права та обов'язки сторін, вимоги до захисту персональних і медичних даних, стандарти надання такої допомоги та межі відповідальності;
 - забезпечити регулярний перегляд та оновлення медичних стандартів, клінічних протоколів і табелів матеріально-технічного оснащення відповідно до сучасних наукових потреб та досягнень, передової міжнародної практики та з урахуванням специфіки надання медичної допомоги в умовах воєнного стану.
2. Вдосконалення механізмів реалізації відповідальності та захисту прав пацієнтів:
 - посилити роль та підвищити ефективність діяльності клініко-експертних комісій, забезпечивши їх реальну незалежність та об'єктивність під час розгляду випадків неналежного надання медичної допомоги;

- активізувати розробку та впровадження дієвих механізмів позасудового врегулювання медичних спорів, зокрема через сприяння розвитку інституту медіації у сфері охорони здоров'я;
 - підвищити рівень правової обізнаності пацієнтів щодо їхніх прав та доступних механізмів їх захисту, а також медичних працівників стосовно їхніх професійних обов'язків та стандартів професійної діяльності.
3. Адаптація до умов війни і технологічного розвитку:
- розробити та затвердити спеціальні тимчасові протоколи та стандарти надання медичної допомоги в умовах воєнного стану, що враховували б обмеженість наявних ресурсів, підвищені ризики для безпеки та специфічні потреби пацієнтів (зокрема, військово-службовців, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб, які зазнали травм внаслідок воєнних дій);
 - посилити заходи щодо забезпечення кібербезпеки та захисту медичних даних під час використання цифрових технологій.
4. Запровадження системи страхування професійної відповідальності. Такий крок розглядався б як важливий інструмент гарантування відшкодування шкоди пацієнтам та захисту фінансових інтересів лікарів у випадках ненавмисних професійних помилок.

Запропоновані напрями вдосконалення медичного права мають бути реалізовані з обов'язковим урахуванням тих складних умов, в яких наразі перебуває Україна. Забезпечення доступної та якісної медичної допомоги для всіх громадян, включно з військовослужбовцями, ветеранами війни, внутрішньо переміщеними особами та особами, що постраждали внаслідок бойових дій, має стати одним із основних та невідкладних завдань держави. У цьому контексті ефективне правове регулювання, дієві механізми захисту прав пацієнтів та справедливої відповідальності лікарів, а також послідовна адаптація до європейських стандартів є невід'ємними складовими частинами успішної післявоєнної трансформації вітчизняної медичної галузі.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, треба зазначити, що проведене наукове дослідження дало змогу здійснити всебічний аналіз функціонування медичного права, викликів, пов'язаних із забезпеченням належного балансу між захистом прав пацієнтів та відповідальністю медичних працівників, а також виявити основні проблемні аспекти та намітити науково-обґрунтовані шляхи їхнього вирішення.

Сформульовані на основі аналізу пропозиції та рекомендації, на наше переконання, мають важливе як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку медичного права в Україні. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню рівня правової захищеності пацієнтів, удосконаленню механізмів відповідальності у медичній сфері, покращенню якості та безпеки надання медичних послуг, а також зміцненню довіри суспільства до системи охорони здоров'я в Україні, особливо в контексті тривалої війни, послідовних євроінтеграційних процесів та майбутньої післявоєнної відбудови країни. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із тривалою війною та стрімким технологічним розвитком, особливої ваги набуває гнучкість правового регулювання та його здатність швидко й адекватно адаптуватися до нових реалій, забезпечуючи водночас належний баланс між ефективним захистом прав пацієнтів та створенням сприятливих і безпечних умов для професійної діяльності лікарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України (28.06.1996) №254к/96-ВР. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення: 18.05.2025).

Медичне право в дії: між захистом пацієнта та відповідальністю лікаря

2. Глиняна К. М. (2024). Медичне право в умовах війни: проблеми цивільно-правового регулювання. *Цивільно-правове регулювання медичних відносин в умовах війни*. С. 31–33. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c99abc4f-69c5-475f-8197-d53d4953a234/content> (Дата звернення: 18.05.2025).
3. Шевців М. Б. (2024). Місце медичного права в системі права України: загальний аналіз. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. № 3. С. 135–140. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/916> (Дата звернення: 18.05.2025).
4. Медичне право: підручник. (2021) / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Б. Булеци; д-ра юрид. наук, доц. М. В. Менджул. Ужгород: ТОВ “РІК-У”. 720 с.
5. Болдіжар С. О., Пішта В. І. (2024). Поняття та система джерел медичного права. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики: погляд молодих вчених: матеріали LXXVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів, аспірантів, студентів та молодих вчених факультету № 2* (м. Ужгород, 20 квітня 2024 р.). Ужгород. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/62103/1/Тези_78-ма%20конференція%20проф.-викл.%20складу.pdf (Дата звернення: 18.05.2025).
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (Дата звернення: 18.05.2025).
7. Бакулевська К. І. (2024). Юридична відповідальність у медичному праві. *Інновації та перспективи в сучасній науці: V Міжнародна науково-практична конференція* (м. Київ, 15 квітня 2024 р.). Київ. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/117/1647/3442-1> (Дата звернення: 18.05.2025).
8. Скриннікова К. О. (2023). Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності лікарів (медичних працівників). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 79. Ч. 1. С. 237–248. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288612> (Дата звернення: 18.05.2025).
9. Кучер В. О. (2024). Судовий спосіб захисту прав пацієнтів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 86. Ч. 2. С. 146–151. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/25-1.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних “Законодавство України” / ВР України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата звернення: 18.05.2025).
11. Сіделковський О. Л., Драган І. В., Цимбалюк В. І. (2024). Взаємозв'язок кримінального та медичного права в епоху кібернетичної цивілізації. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері: матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції* (м. Житомир, 22–23 березня 2024 р.). Житомир: Державний університет “Житомирська політехніка”. С. 79–82. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8633> (Дата звернення: 18.05.2025).
12. Карпушина М. Г., Вереша Р. В. (2023). Види відповідальності медичного персоналу у професійній діяльності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Т. 35 (74). № 1. С. 66–70. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/1_2023.pdf#page=68 (Дата звернення: 18.05.2025).
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. 1984. База даних “Законодавство України” / ВР України. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (Дата звернення: 18.05.2025).
14. Харитонов О. (2023). Чому моніторинг НСЗУ важливий для захисту прав пацієнта? LB.ua. 19 жовтня 2023. URL: https://lb.ua/blog/oleksii_kharytonov/616069_chomu_monitoring_nszu_vazhlyviy.html (Дата звернення: 18.05.2025).
15. Bienassis K., Klazinga N. (2024). Comparative assessment of patient safety culture performance in OECD countries. OECD Health Working Papers, No. 170. Paris: OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/d0552328-en> (Дата звернення: 18.05.2025).
16. OECD. (2023). Patient Engagement for Patient Safety. Paris: OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/patient-engagement-for-patient-safety_1c48c99b/5fa8df20-en.pdf (Дата звернення: 18.05.2025).

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). No. 254к/96-ВР. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР> (Accessed: 10.04.2025). [In Ukrainian].
2. Hlyniana, K. M. (2024). *Medychnе pravo v umovakh viiny: problemy tsyvilno-pravovoho rehuliuвання*. [Medical law in wartime: problems of civil law regulation]. Tsyvilno-pravove rehuliuвання medychnykh vidnosyn v umovakh viiny. P. 31–33. Retrieved from: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c99abc4f-69c5-475f-8197-d53d4953a234/content> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
3. Shevtsiv, M. B. (2024). *Mistse medychnoho prava v systemi prava Ukrainy: zahalnyi analiz*. [The place of medical law in the legal system of Ukraine: general analysis]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna. No. 3. P. 135–140. Retrieved from: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/916> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
4. *Medychnе pravo*. (2021). [Medical Law]: pidruchnyk / za zah. red. d-ra yuryd.nauk, prof. S. B. Buletsy; d-ra yuryd.nauk, dots. M. V. Mendzhul. Uzhhorod: TOV "RIK-U". 720 p. [In Ukrainian].
5. Boldizhar, S. O., Pishta, V. I. (2024). *Poniattia ta systema dzherel medychnoho prava*. [The concept and system of sources of medical law]. Aktualni problemy yurydychnoi nauky ta praktyky: pohliad molodykh vchenykh: materialy LXXVIII pidsumkovoї nauково-praktychnoi konferentsii vykladachiv, aspirantiv, studentiv ta molodykh vchenykh fakultetu No. 2 (m. Uzhhorod, 20 kvitnia 2024 r.). Uzhhorod. Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/62103/1/Тези_78-ма%20конференція%20проф. викл.%20складу.pdf (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
6. *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoponu zdopovia*: Zakon Ukrainy (1992, November 19) No. 2801-XII. [Fundamentals of the legislation of Ukraine on housing protection: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (Accessed: 20.04.2025). [In Ukrainian].
7. Bakulevska, K. I. (2024). *Yurydychna vidpovidalnist u medychnomu pravi*. [Legal liability in medical law] Innovatsii ta perspektyvy v suchasni nautsi: V Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia (m. Kyiv, 15 kvitnia 2024 r.). Kyiv. Retrieved from: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/117/1647/3442-1> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
8. Skrynnikova, K. O. (2023). *Okremi aspekty tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti likariv (medychnykh pratsivnykiv)*. [Certain aspects of civil liability of doctors (medical professionals)]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya: Pravo. Vyp. 79. Ch. 1. P. 237–248. Retrieved from: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288612> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
9. Kucher, V. O. (2024). *Sudovyi sposib zakhystu prav patsientiv*. [Judicial way of protecting patients' rights]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya: Pravo. Vyp. 86. Ch. 2. P. 146–151. Retrieved from: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/25-1.pdf> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
10. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy*: Zakon Ukrainy (16.01.2003) No. 435-IV. [Civil Code of Ukraine]. Vidomosti Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy. 2003. No. 40–44. St. 356. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
11. Sidelkovskiy, O. L., Drahan, I. V., Tsymbaliuk, V. I. (2024) *Vzaimozv'язok kryminalnogo ta medychnoho prava v epokhu kibernetichnoi tsyvilizatsii*. [The relationship between criminal and medical law in the era of cybernetic civilization]. Informatsiini tekhnologii i systemy v dokumentoznavchii sferi: materialy III Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi onlain-konferentsii (m. Zhytomyr, 22–23 bereznia 2024 r.). Zhytomyr: Derzhavnyi universytet "Zhytomyrska politekhnika". P. 79–82. Retrieved from: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8633> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
12. Karpushyna, M. H., Veresha, R. V. (2023). *Vydy vidpovidalnosti medychnoho personalu u profesiinii diialnosti*. [Types of responsibility of medical personnel in professional activities]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky. Tom 35 (74). No. 1. P. 66–70. Retrieved from: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/1_2023.pdf#page=68 (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].
13. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia*: Zakon Ukrainy (07.12.1984) No. 8073-X. [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy. 1984. Dodatok do No. 51. St. 1122. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (Accessed: 18.05.2025). [In Ukrainian].

14. Kharytonov, O. (2023). *Chomu monitoringh NSZU vazhlyvyi dlia zakhystu prav patsiienta?* [Why is monitoring of the NHSU important for protecting patient rights?] LB.ua. 19 zhovtnia 2023. Retrieved from: https://lb.ua/blog/oleksii_kharytonov/616069_chomu_monitoring_nszu_vazhlyviy.html (Accessed: 18.05.2025) [In Ukrainian].
15. Bienassis, K., Klazinga, N. (2024). *Comparative assessment of patient safety culture performance in OECD countries*. OECD Health Working Papers, No. 170. Paris: OECD Publishing. Retrieved from: <https://doi.org/10.1787/d0552328-en> (Accessed: 18.05.2025). [In English].
16. OECD. (2023). *Patient Engagement for Patient Safety*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/patient-engagement-for-patient-safety_1c48c99b/5fa8df20-en.pdf (Accessed: 18.05.2025). [In English].

Дата надходження статті: 20.04.2025 р.

Oleksandra BELICHENKO

Lviv Polytechnic National University,
Theory of Law and Constitutionalism Department
Institute for Law, Psychology, and Innovative Education
PhD in Law, Assistant Professor
oleksandra.v.belichenko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-9423-0488

Arsen NIEMTSEV

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
student of the first (bachelor)
level of higher education
arsen.niemtsev.pv.2022@lpnu.ua
ORCID: 0009-0001-8933-7296

MEDICAL LAW IN ACTION: BETWEEN PATIENT PROTECTION AND DOCTOR'S RESPONSIBILITY

The study of medical law issues is topical, confirmed not only by external factors such as the full-scale war with the Russian Federation, the martial law regime, and the unwavering course towards European integration, but also by the internal dynamics of the medical field's development. This dynamic encompasses the introduction of new technologies, the expansion of private medical practice, and the urgent need to adapt national legislation to international standards. The article highlights the problem of determining the place of medical law in Ukraine's national legal system, its sources, and ensuring a proper balance between protecting patients' rights and establishing fair liability for medical professionals. Particular attention is paid to the challenges facing medical law in wartime, including the destruction of medical infrastructure, resource limitations, and threats to the lives of medical personnel and patients. Issues related to the application of new technologies, such as artificial intelligence and telemedicine, and the associated legal aspects of patient rights protection are also considered.

The article substantiates the need for a profound scientific understanding and practical improvement of the mechanisms of medical law. It emphasizes the necessity of revising existing legal norms and creating new mechanisms for regulating medical services, especially in wartime when traditional approaches prove insufficient. The importance of creating effective mechanisms for the realization and protection of patients' rights is also justified, particularly considering the challenges of martial law and the need to rebuild an effective healthcare system.

The research methods included the analysis of normative legal acts, particularly the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care”, the Civil Code of Ukraine, and the Criminal Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Administrative Offenses; the study of scientific works by domestic and foreign scholars; the analysis of judicial practice, including decisions of the European Court of Human Rights and national courts; and a systemic approach to studying medical law as a comprehensive branch of law.

The article analyzes the formation and development of medical law in Ukraine, its place in the national legal system, the system of medical law sources, fundamental patient rights, and the institute of legal liability of medical professionals (civil, criminal, administrative, and disciplinary). It examines the current challenges facing medical law in the context of war and technological development, particularly the problems of telemedicine application. International approaches to adapting legal systems in healthcare and the role of monitoring healthcare providers by the National Health Service of Ukraine (NHSU) are also considered. The authors of the article believe that in modern Ukrainian realities, it is extremely important not to only theoretically comprehend the place of medical law and patients’ rights but also to actively work on creating effective mechanisms for their realization and protection, especially considering the challenges of martial law and the need to rebuild an effective healthcare system. An effective medical law system should ensure not only mechanisms for accountability but also conditions for preventing medical errors.

The work concludes that medical law in Ukraine is increasingly asserting itself as an independent comprehensive branch of law, a science, and an academic discipline. Its subject matter includes legal relations in medical activities, the legal status of subjects, and legal liability. The system of medical law sources is complex. Fundamental patient rights are legislatively enshrined, and medical professionals bear civil, administrative, or criminal liability for violations. Modern challenges, particularly war and technological development, exacerbate problems in the field of medical law. Particular attention is paid to concepts such as: medical law as a branch of law, science, and academic discipline; the system of medical law sources; patients’ rights (to health care, information, confidentiality, quality medical care); legal liability of medical professionals (civil, criminal, administrative, disciplinary); quality of medical care and healthcare standards; telemedicine. The expediency of further improving healthcare legislation, clearly defining and regularly updating medical care standards, developing a system of professional liability insurance for medical workers, and raising the level of legal awareness among patients and medical professionals has been established. The authors propose their own suggestions for improving the functioning of medical law in Ukraine by: improving the normative legal framework, including the possible development of a Medical Code of Ukraine and special legislation on new technologies; regularly updating medical standards; strengthening the role of clinical expert commissions and developing mediation for out-of-court dispute resolution; raising legal awareness of the parties; developing special protocols for wartime conditions; strengthening cybersecurity of medical data; introducing professional liability insurance for medical professionals.

Keywords: medical law, patients’ rights, liability of medical professionals, sources of medical law, quality of medical care, telemedicine, martial law, legal liability, healthcare standards, legislative improvement.